

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΟΥΛΙΑΣ

Οι δύο σονάτες για πιάνο
του Δημήτρη Μητρόπουλου

Από τον ύστερο ρομαντισμό
στην Εθνική Σχολή Μουσικής

panas music

ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ - ΝΑΚΑΣ

Πανεπιστημίου 39, 105 64 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 2103221786 - Fax. 2103222742
www.panasmusic.com

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΟΥΛΙΑΣ

Οι δύο σονάτες για πιάνο του Δημήτρη Μητρόπουλου

Από τον ύστερο ρομαντισμό στην Εθνική Σχολή Μουσικής

Ηλεκτρονική επεξεργασία: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΤΟΥΛΙΑΣ

EPN 1110

ISBN 978-960-7554-71-0

© Copyright 2011 by C. PAPAGRIGORIOU - H. NAKAS Co

39, Panepistimiou Str. 105 64 ATHENS – GREECE

All Rights Reserved - International Copyright Secured

www.panasmusic.gr

www.panamusic.com

Αφιερωμένο με συγκίνηση

στον πρωτεργάτη της έρευνας για τον Δημήτρη Μητρόπουλο,

Απόστολο Κώστιο

στην **Καίτη Ρωμανού**,

για όλα τα εναύσματα που απλόχερα μου προσέφερε
επί δύο δεκαετίες.

στην **Ολυμπία Ψυχοπαίδη-Φράγκου**,

για την σοφή της καθοδήγηση στα δύσβατα μονοπάτια
της επιστήμης.

και στην μνήμη του αγαπημένου καθηγητή, φίλου και συναδέλφου

Γιωνος Ζώτου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
---------------	----

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	17
----------------------	----

Το είδος της σονάτας για πιάνο στην έντεχνη ελληνική μουσική έως την αυγή της τρίτης δεκαετίας του 20ού αιώνας.....	19
---	----

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΣΟΝΑΤΑ ΣΕ ΜΙ-ΓΦΕΣΗ-MEIZONA, «Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ»

Η ιστορία ενός παραγνωρισμένου έργου	31
Γύρω από την πρώτη εκτέλεση της σονάτας	32
Επανεκτελέσεις.....	36
Μεταθανάτιες μαρτυρίες και εκτιμήσεις.....	39
Το σωζόμενο χειρόγραφο και η προσπάθεια αποκατάστασης του έργου.....	42
Από την «Αγάπη» της Σονάτας «Η ψυχή μου» στην Βεατρίκη για πιάνο	53
Αναλυτική προσέγγιση της Σονάτας «Η ψυχή μου»	67
I. «Αγάπη» (Andante / Lento)	69
II. «Πόνος» (Allegro con fuoco)	89
III. «Πίστις» (Lento e religioso)	111
Σε αναζήτηση του προγραμματικού περιεχομένου της σονάτας	121
Η «Αγάπη» στην Αδελφή Βεατρίκη	123
Ο «Πόνος» στην Αδελφή Βεατρίκη.....	134
Η «Πίστις» στην Αδελφή Βεατρίκη.....	138
Απόπειρα ανακατασκευής του προγραμματικού περιεχομένου της Σονάτας «Η ψυχή μου».....	140

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

INTERMEZZO

Ορισμένες παρατηρήσεις επί των υπολοίπων έργων της συναυλίας της 18ης Φεβρουαρίου 1917	149
--	-----

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΟΝΑΤΑ

Το ιστορικό της δημιουργίας και των πρώτων εκτελέσεων του έργου	169
Πηγές και μαρτυρίες για την Ελληνική σονάτα	169
Γύρω από την δημιουργία του έργου.....	173
Η πρώτη δημόσια παρουσίαση της σονάτας	180
Αναφορικά με τις επανεκτελέσεις του έργου στο εξωτερικό	183
Η υποδοχή του έργου στην Ελλάδα και η μετέπειτα τύχη του	186
Η πρώτη δημόσια παρουσίαση της Ελληνικής σονάτας στην Αθήνα το 1926... ..	187
Η υποδοχή του έργου από τους έλληνες μουσικοκριτικούς	189
Αναβιώσεις και ηχογραφήσεις του έργου	198

Αναλυτική προσέγγιση της <i>Ελληνικής σονάτας</i>	199
I. Allegro non troppo (ma con passione)	200
II. Allegretto – Presto	239
III. (Allegretto) – Lento	262
IV. Maestoso – Allegro (non troppo)	271
Για την κυκλική σύλληψη και την “ελληνικότητα” της σονάτας	297

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Καταληκτικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα.....	319
---	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΗΣ ΣΟΝΑΤΑΣ ΣΕ ΜΙ-ΥΦΕΣΗ-MEIZONA, «*Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ*»

Παρτιτούρα.....	329
Κριτικό σημείωμα.....	358
I. [«Amour» / «Αγάπη»]	360
II. «Souffrance!» [«Πόνος!»]	367
III. «Foi» [«Πίστις»]	368

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Πίνακες αντιστοιχιών σελίδων με μέτρα στις αυτόγραφες παρτιτούρες της <i>Αδελφής Βεατρίκης και της Ελληνικής σονάτας</i>	371
---	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Συνοπτικός κατάλογος έργων Δημήτρη Μητρόπουλου.....	379
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	383
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	399

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

(Δημοσιεύονται με την ευγενή άδεια του Αρχείου Δημήτρη Μητρόπουλου της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, εκτός αν αναφέρεται κάτι διαφορετικό)

- 2.1: Δ. Μητρόπουλος, [*Κομμάτι για πιάνο σε σι-ύφεση-ελάσσονα*], μ. 1-5
2.2: Δ. Μητρόπουλος, *Σονάτα σε Μι-ύφεση-μείζονα*, «*Η ψυχή μου*»,
III. «Πίστις», μ. 64-68 (αρχικό σχεδιάσμα)
3.1: Δ. Μητρόπουλος, *Η καρδιά της μάνας*, μ. 31-35a
4.1: Δ. Μητρόπουλος, άτιτλο σχεδιάσμα (Αρχείο Δημήτρη Μητρόπουλου:
φάκελος 10, υποφάκελος 11, τεκμήριο η)
4.2: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 1-2
4.3: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 7-10
4.4: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 15-16
4.5: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 33-35
4.6: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 51-53
4.7: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 70-78 (πλήρης παρτιτούρα)
και 79-111a (κύρια μελωδική γραμμή)
4.8: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 148-159
4.9: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 193-204a
4.10: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 319-322
4.11: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, I, μ. 369-370
4.12: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, II, μ. 1-9
4.13: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, II, μ. 44-59
4.14: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, II, μ. 145-148
4.15: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, II, μ. 196-223
4.16: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, II, μ. 256-263
4.17: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, III, μ. 4-7 (πλήρης παρτι-
τούρα) και 8-24 (κύρια μελωδική γραμμή)
4.18: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, III, μ. 52b-65a
4.19: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 5-10
4.20: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 74-81
4.21: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 145-151
4.22: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 175-182
4.23: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 259-264
4.24: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 307-318
4.25: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 333-340
4.26: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 447-450
4.27: Δ. Μητρόπουλος, *Ελληνική σονάτα*, IV, μ. 550-564

- 4.28: Δ. Μητρόπουλος, *Rêveries au bord de la mer*, μ. 2-9 (κύρια μελωδική γραμμή)
- 4.29: Δ. Μητρόπουλος, *Scherzo σε Μι-ύφεση-μειζονα*, μ. 26-36 και 41-44 (δεξι χέρι)
- 4.30: Δ. Μητρόπουλος, *Conzert-Stück (Un morceau de concert)*, για βιολί και πιάνο, μ. 9-10 και 19-20 [© Κέντρο Ελληνικής Μουσικής, 2011]
- 4.31: Δ. Μητρόπουλος, *Η καρδιά της μάνας*, μ. 134b-138
- 4.32: Δ. Μητρόπουλος, [*Κομμάτι για πιάνο σε μι-ύφεση-ελάσσονα*], μ. 41-52 (= 1-12) και 53-57
- 4.33: Δ. Μητρόπουλος, *Αδελφή Βεατρίκη*, πρώτη πράξη, μ. 8-10 (αγγλικό κόρνο)
- 4.34: Δ. Μητρόπουλος, *Conzert-Stück (Un morceau de concert)*, για βιολί και πιάνο, μ. 1-8 [© Κέντρο Ελληνικής Μουσικής, 2011]
- 4.35: Δ. Μητρόπουλος, *Passacaglia, intermezzo e fuga*, I, μ. 24b-32a (3η παραλλαγή) [© Υπουργείο Πολιτισμού, 1986]
- 4.36: Δ. Μητρόπουλος, *Κρητική γιορτή*, μ. 240-243 και 258-263 [© L' Art Belge, χ.χ.]
- Παράρτημα Ι: Δ. Μητρόπουλος, *Σονάτα σε Μι-ύφεση-μειζονα*, «*Η ψυχή μου*» (πλήρης παρτιτούρα)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλά χρόνια μετά τον θάνατο του δημιουργού του, το συνθετικό έργο του Δημήτρη Μητρόπουλου γνωρίζει μιαν επιτυχημένη αναβίωση, με σειρά εκτελέσεων, δισκογραφήσεων, εκδόσεων αλλά και μουσικολογικών μελετών. Ο άνθρωπος που μέχρι πρότινος μνημονευόταν – σχεδόν αποκλειστικά – ως ένας από τους μεγαλύτερους αρχιμουσικούς του 20ού αιώνας, τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ως ο “συνθέτης Δημήτρης Μητρόπουλος”, καθώς η – άλλοτε παραγνωρισμένη, πλην όμως εξόχως σημαντική – συνεισφορά του στην έντεχνη ελληνική μουσική δημιουργία υπόκειται πλέον σε ριζική επαναξιολόγηση και αρχίζει να κατακτά εκ των υστέρων την περίοπτη θέση που της αρμόζει.

Τον Νοέμβριο του 2010, τα επιστημονικά περιοδικά *Μουσικολογία* και *Πολυφωνία*, η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Αίλιαν Βουδούρη» και ο Οργανισμός Μεγάλου Μουσικής Αθηνών διοργάνωσαν από κοινού το επετειακό συνέδριο «Δημήτρης Μητρόπουλος (1896-1960): πενήντα χρόνια μετά». Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι σχεδόν οι μισές από τις ανακοινώσεις που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο αυτό ανέδειξαν την συνθετική πλευρά του μεγάλου έλληνα καλλιτέχνη, θέτοντας έτσι – de facto – μάλλον σε δεύτερη μοίρα τις άλλες του ιδιότητες, που επίσης απασχόλησαν ορισμένους από τους ομιλητές: τις όψεις του αρχιμουσικού, του πιανίστα, του παιδαγωγού αλλά και του Μητρόπουλου ως ανθρώπου.

Έναν χρόνο νωρίτερα, τον Δεκέμβριο του 2009, βρισκόμουν στην ευχάριστη θέση να αναζητώ ένα θέμα για να αναπτύξω ως εισηγητής στο προαναφερόμενο συνέδριο. Μέχρι τότε, ο Μητρόπουλος δεν με είχε απασχολήσει ερευνητικά: είχα, βέβαια, ακούσει πάμπολλες ηχογραφήσεις του, στις οποίες ο ίδιος διηύθυνε έργα του κλασικορομαντικού – κυρίως – ρεπερτορίου, και εκτιμούσα ιδιαίτερα όσες από τις δικές του συνθέσεις τύχαινε να έχω ακούσει δισκογραφημένες ή (σπανιότερα) σε συναυλίες: την *Ταφή* και το *Concerto grosso*, τον *Χορό των φαύνων* και την *Ostinata*, τα *Ονειροπολήματα στην ακρογιαλιά*, την *Βεατρίκη*, το *Scherzo σε φα-ελάσσονα* και την *Κρητική γιορτή*, την *Ελληνική σονάτα*, το πιανιστικό τρίπτυχο *Passacaglia*, *intermezzo* και *φούγκα*, το *Κομμάτι για πιάνο* του 1925, τους *Τέσσερις κυθηραϊκούς χορούς*, την όπερα *Αδελφή Βεατρίκη*, τα τραγούδια *Ο θάνατος του ναύτη* και *Κασσιανή*, καθώς και ορισμένες μόνο από τις 14 *Invenzioni*, απάνω σε τραγούδια του Κ. Π. Καβάφη. Απ’ όλα τα παραπάνω, πάντως, το έργο εκείνο που

με συγκινούσε περισσότερο ήταν αναμφίβολα η *Ελληνική σονάτα*, την οποίαν είχα την εξαιρετική τύχη να γνωρίσω κατά τα φοιτητικά μου χρόνια (στο πλαίσιο του μαθήματος «Ελληνική μουσική για πιάνο» που δίδασκε την περίοδο 1997-1998 η Καίτη Ρωμανού στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών) και άρα ήταν εύλογο να την θεωρήσω ως άκρως κατάλληλη για την περίπτωση, πολλώ δε μάλλον αφού ήδη διέθετα και αντίγραφο της εντυπωσιακής της παρτιτούρας, την οποίαν ευθύς αμέσως βάλληκα να μελετήσω!

Προκειμένου, όμως, να εξοικειωθώ περισσότερο με το έργο του Μητρόπουλου και την εξέλιξη της συνθετικής του τεχνοτροπίας έως το 1920, θεώρησα σκόπιμο να ρίξω μια ματιά και στα υπόλοιπα κομμάτια του για πιάνο, επισκεπτόμενος το ομώνυμο αρχείο που φυλάσσεται στην Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Ήταν η πρώτη φορά που έκανα αρχειακή έρευνα και ομολογώ πως την βρήκα πολύ συναρπαστική! Η αναδίφησή μου στα χειρόγραφα του Μητρόπουλου, ωστόσο, αποκτούσε ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον, όσο περισσότερο συνειδητοποιούσα πόσες πολλές και σημαντικές ήσαν οι πληροφορίες εκείνες που θα μπορούσαν να αντληθούν μέσα από αυτά και οι οποίες παρέμεναν ολότελα άγνωστες στην μέχρι τούδε βιβλιογραφία για τον συνθέτη. Μεταξύ άλλων, το αινιγματικό κολλόβό χειρόγραφο της *Σονάτας «Η ψυχή μου»* κίνησε αμέσως την ερευνητική μου περιέργεια, όταν στην πρώτη κιόλας από τις σωζόμενες σελίδες του συνάντησα νότες που μου ήσαν ήδη γνωστές και αγαπητές... Με την ακόλουθη, λοιπόν, επέκταση της έρευνάς μου στο σύνολο του μουσικού αρχειακού υλικού (το οποίο περιλαμβάνει και πληθώρα ακαταλογογράφητων τεκμηρίων) και υπό το βάρος των αλληπάλληλων ανακαλύψεων που έκανα σε κάθε νέα επίσκεψή μου στο Αρχείο Δημήτρη Μητρόπουλου, γρήγορα αισθάνθηκα την υποχρέωση να αναπροσαρμόσω τα αρχικά μου σχέδια: η *Ελληνική σονάτα* ήταν πολύ εκτενής και πλούσια σε περιεχόμενο, για να μπορέσει να παρουσιασθεί κατά τρόπον επαρκή σε μίαν εικοσάλεπτη εισήγηση, ενώ, από την άλλη πλευρά, η *Σονάτα «Η ψυχή μου»* συνιστούσε ένα θέμα εξαιρετικά πρωτότυπο και κατάλληλο για μια τέτοια ανακοίνωση σε συνέδριο. Έτσι, πριν τα μέσα του 2010 είχε ληφθεί η οριστική απόφαση για την συγγραφή του παρόντος βιβλίου, προκειμένου το ιστορικό αλλά και η διεξοδική ανάλυση των δύο σονατών για πιάνο του Μητρόπουλου να μπορέσουν να αναπτυχθούν σε όλη την δέουσα έκτασή τους.

Τα περιεχόμενα της παρούσας μελέτης διαρθρώνονται σε πέντε κεφάλαια και συνοδεύονται από τρία παραρτήματα. Τα κεφάλαια είναι

εξαιρετικά ανισομεγέθη μεταξύ τους, καθ' ότι η προσομοίωση της μουσικής δομής ενός κλασσικού κοντσέρτου (όπου το βάρος – ως γνωστόν – πέφτει στις εκτενείς σολιστικές ενότητες και αυτές πλαισιώνονται από συντομότερα ορχηστρικά τμήματα, τα *ritornelli*) φάνηκε εξ αρχής προσήκουσα και ενδιαφέρουσα ως προοπτική. Οι κύριες ενότητες, εν προκειμένω, αντιστοιχούν στο δεύτερο και στο τέταρτο κεφάλαιο, τα οποία αφιερώνονται εξ ολοκλήρου σε κάθε μία από τις σονάτες για πιάνο του Μητρόπουλου, ενώ τα υπόλοιπα κεφάλαια εμπεριέχουν στοιχεία εισαγωγικού, παρενθετικού / μεταβατικού και καταληκτικού χαρακτήρος, αντίστοιχα· τα παραρτήματα, εξ άλλου, έχουν συμπληρωματικό ρόλο, γι' αυτό και τίθενται πέραν της βασικής δομής του παρόντος πονήματος (όπως άλλωστε και η εισαγωγή αυτή, η βιβλιογραφία, καθώς και το ευρετήριο).

Πιο συγκεκριμένα, στο εναρκτήριο κεφάλαιο επιχειρείται για πρώτη φορά η διερεύνηση της ιστορίας της σονάτας για πιάνο στην έντεχνη ελληνική μουσική, από τις απαρχές της μέχρι την περίοδο κατά την οποίαν ο Μητρόπουλος γράφει τις δύο δικές του συνθέσεις που εντάσσονται στο μουσικό αυτό είδος. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην σκιαγράφηση του ευρύτερου πλαισίου εισαγωγής και διάδοσης της μουσικής για πιάνο στην Ελλάδα, καθώς και στις συνθήκες που δυσχέραναν την ένταξη του υπό συζήτηση μουσικού είδους στην εντόπια μουσική παράδοση μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνας. Έτσι, η συνεισφορά του Μητρόπουλου αναφαίνεται στις πραγματικές ιστορικές της διαστάσεις, προτού η έρευνα επικεντρωθεί στα ιδιαίτερα γνωρίσματά της.

Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με την πρώτη από τις δύο σονάτες για πιάνο του Μητρόπουλου, ένα προγραμματικό έργο υπό τον (επιπρόσθετο) τίτλο «*Η ψυχή μου*». Το ιστορικό της δημιουργίας, των εκτελέσεων, αλλά και των περιπετειών που γνώρισε κατόπιν το μουσικό περιεχόμενο της σονάτας αυτής αναπτύσσεται ενδελεχώς μέσα από την διασταύρωση των λιγοστών φιλολογικών μαρτυριών με τα δεδομένα που προκύπτουν από την εξέταση των διαθέσιμων αρχειακών πηγών. Αυτή η ιστορική ανακατασκευή ακολουθείται (στο πρώτο παράρτημα) και από την κριτική ανασύσταση της ίδιας της παρτιτούρας της σονάτας στην ολότητά της, η οποία από εκεί και ύστερα χρησιμεύει ως αναγκαία προϋπόθεση για την διεξοδική ανάλυση του μουσικού έργου. Κατά συνέπεια, στην παρούσα εργασία επανεπιβεβαιώνεται, μεταξύ άλλων, και η διαχρονική αξία της – παλαιόθεν γνωστής στην μουσικολογία – “διεπισημονικής” προσέγγισης του ερευνητικού αντικειμένου, η οποία επιτυγχάνεται δια του γόνιμου συνδυασμού ιστορικών και συστηματικών μεθόδων αλλά και εφηρμοσμένων πεδίων (όπως είναι η αποκατάσταση και η κριτική έκδοση ενός μουσικού κειμένου) της μουσικολογι-

κής επιστήμης. Η πρακτική αυτή διευρύνεται, μάλιστα, ακόμη περισσότερο, όταν στο τελευταίο τμήμα του δεύτερου κεφαλαίου αναζητείται το αποσιωπημένο προγραμματικό περιεχόμενο της σονάτας, μέσα από τον σημασιολογικό συσχετισμό της με την όπερα *Αδελφή Βεατρίκη* (όπου πολλά τμήματα της *Σονάτας «Η ψυχή μου»* επαναχρησιμοποιήθηκαν αυτούσια είτε μεταπλασμένα) αλλά και μιαν απόπειρα διασύνδεσης του έργου με πιθανά προσωπικά βιώματα του δημιουργού του.

Το επόμενο κεφάλαιο λειτουργεί ως *intermezzo* ανάμεσα σε αυτά που αφιερώνονται αποκλειστικά στις δύο σονάτες για πιάνο. Εδώ, παρέχονται νέες ιστορικές πληροφορίες για τις μουσικές συνθέσεις του Μητρόπουλου που παρουσιάστηκαν μαζί με την *Σονάτα «Η ψυχή μου»* σε συναυλία με δικά του και μόνον έργα, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 1917 στην Αθήνα. Παρά τον παρενθετικό – ως επί το πλείστον – χαρακτήρα των πληροφοριών αυτών σε σχέση με το κύριο αντικείμενο πραγμάτευσης της παρούσας μονογραφίας, πάντως, το γεγονός ότι δύο από τις συνθέσεις αυτές επρόκειτο λίγα χρόνια αργότερα να αποτελέσουν κρίσιμα εναύσματα για την δημιουργία της *Ελληνικής σονάτας* συνδέει, εν τέλει, ομαλά το τρίτο αυτό κεφάλαιο με το ακόλουθο.

Πράγματι, στο τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου, έρχεται πλέον η ώρα να εξετασθεί από ιστορικής, αναλυτικής και αισθητικής σκοπιάς και η μεγαλειώδης *Ελληνική σονάτα* του Μητρόπουλου. Η προσεκτική και κριτική ανάγνωση των ιστορικών μαρτυριών καθώς και των σωζόμενων πηγών για το έργο αυτό εμπλουτίζει σημαντικά τις γνώσεις μας για το ιστορικό της δημιουργίας του αλλά και των πρώτων του εκτελέσεων, αρχικά στο εξωτερικό και αργότερα στην Αθήνα. Ένα τμήμα του κεφαλαίου αυτού αφιερώνεται, προσέτι, στην θεματική – και πρωτίστως *ισορροπημένη* – παρουσίαση των εντυπώσεων και των απόψεων που εκφράστηκαν δημοσίως για την *Ελληνική σονάτα* από τους έλληνες μουσικοκριτικούς της περιόδου του μεσοπολέμου, προτού το ίδιο το έργο αναλυθεί με κάθε δυνατή λεπτομέρεια και με έμφαση στα πολυειδή χαρακτηριστικά του που το συνδέουν με τις βασικές ειδολογικές και μορφολογικές προδιαγραφές της μεγάλης ρομαντικής σονάτας για πιάνο, αφ' ενός, και τις νεωτεριστικές αλλά και εθνικές υφολογικές τάσεις της εποχής του, αφ' ετέρου. Τέλος, η αναπόφευκτη και ανεπιφύλακτη ένταξη της *Ελληνικής σονάτας* στην Εθνική Σχολή Μουσικής υποστηρίζεται περαιτέρω από μια σύντομη επισκόπηση γνωρισμάτων “ελληνικότητας” σε προγενέστερα έργα του Μητρόπουλου, προκειμένου να καταδειχθεί το ποσοτικό αλλά και ποιοτικό άλμα που ο ίδιος πραγματοποίησε προς την συγκεκριμένη κατεύθυνση με αυτήν την αριστουργηματική σύνθεσή του.

Το σύντομο πέμπτο κεφάλαιο ολοκληρώνει την παρούσα μελέτη, εστιάζοντας στην εξέλιξη του Μητρόπουλου από τον ύστερο ρομαντισμό στην Ελληνική Εθνική Σχολή Μουσικής, την οποίαν αποκαλύπτει η αντιπαραβολή των δύο σονατών του, στην συνέχεια αλλά και την διαφορετικότητα που διέπει τα δύο αυτά πιανιστικά έργα, καθώς επίσης στο άκρως ενδιαφέρον – και μάλλον όχι τυχαίο – γεγονός ότι και οι υπόλοιπες σονάτες για πιάνο που γράφηκαν από έλληνες συνθέτες στις αρχές του 20ού αιώνας ακολουθούν παρόμοιες υφολογικές ατραπούς, από τον παρωχημένο (όψιμο) μουσικό ρομαντισμό προς ένα σύγχρονο και εθνικά προσανατολισμένο ιδίωμα. Διαπιστώνεται, τέλος, η καταφανής αδυναμία των μουσικοκριτικών να αποτιμήσουν με την δέουσα ωριμότητα και νηφαλιότητα τα έργα των ελλήνων δημιουργών της εποχής τους και η εξ αυτής απορρέουσα αναγκαιότητα μιας ριζικής επαναξιολόγησης του ρεπερτορίου της έντεχνης ελληνικής μουσικής μέσα από σύγχρονες αναλυτικές προσεγγίσεις.

Η κριτική έκδοση της αποκατεστημένης παρτιτούρας της *Σονάτας «Η ψυχή μου»*, στο πρώτο παράρτημα της παρούσας μελέτης, ακολουθείται από ένα δεύτερο παράρτημα, με πίνακες αντιστοιχιών σελίδων με μέτρα στις πολυσέλιδες αυτόγραφες παρτιτούρες της *Αδελφής Βεατρίκης* και της *Ελληνικής σονάτας* (στις οποίες γίνονται πάμπολλες αναφορές στο κύριο σώμα της εργασίας αυτής), καθώς και από ένα τρίτο παράρτημα, όπου παρουσιάζεται ένας συνοπτικός κατάλογος έργων του Δημήτρη Μητρόπουλου, στον οποίον έχουν ενσωματωθεί όλες οι επιβεβλημένες – βάσει των πορισμάτων της πρόσφατης μουσικολογικής έρευνας – αναθεωρήσεις τίτλων και χρονολογιών σύνθεσης.

Πολύτιμοι αρωγοί στην εκπόνηση της ανά χείρας μελέτης στάθηκαν καθ' όλην την διάρκειά της η διοίκηση και το προσωπικό της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, όπου υπάγεται και φυλάσσεται σήμερα το Αρχείο Δημήτρη Μητρόπουλου. Από την θέση αυτή, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω εγκάρδια την διευθύντρια της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, κυρία Μαρία Γεωργοπούλου, την υπεύθυνη των Αρχείων της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, κυρία Ναταλία Βογκέικωφ-Brogan, καθώς και τις αρχειονόμους, κυρίες Ελευθερία Δαλέζιου και Αθήνα Κωστάκη, για την προθυμία και την αποτελεσματικότητα με την οποίαν ανταποκρίθηκαν σε κάθε μου αίτημα, σχετικό με την διεξαγωγή της έρευνας και την ετοιμασία της παρούσας έκδοσης. Ανάλογες ευχαριστίες για την συνεισφορά τους στην ίδια έρευνα οφείλω επίσης στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων και στο προσωπικό της Μεγάλης Μουσικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη»,

όλως δε ιδιαιτέρως στην διευθύντριά της, κυρία Στεφανία Μεράκου. Τέλος, δεν ήσαν λίγοι οι φίλοι και συνάδελφοι, που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο συνέβαλαν στην επιτυχή έκβαση της μελέτης αυτής: οι μουσικολόγοι Καίτη Ρωμανού, Δήμητρα Μαντζουράτου, Σοφία Κοντώση, Γιάννης Μπελώνης, Γιάννης Σαμπροβαλάκης, Μυρτώ Οικονομίδου, Σοφία Μπάλκα και Γιώργος Φιτσιώρης· τους είμαι ευγνώμων!

Ιωάννης Φούλιας
23 Ιουνίου 2011